

УДК 81-111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.5/27.204224>**Тетяна ХРАБАН,***orcid.org/0000-0001-5169-5170**кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут
(Київ, Україна) Xraban.Tatyana@gmail.com***Оксана ВИГІВСЬКА,***orcid.org/0000-0002-2395-5577**кандидат історичних наук, викладач кафедри суспільних наук
Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова
(Житомир, Україна) istoric.ukr@gmail.com*

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИЙ ГЕНДЕРНИЙ КОНФЛІКТ У РОМАНІ І. БЕНКСА «ОСИНА ФАБРИКА»

Статтю присвячено аналізу роману І. Бенкса «Осіна фабрика» в контексті гендерних досліджень. Психологізм як принцип організації елементів художньої форми дав змогу письменнику заглибитися у свідомість головного героя й підняти складні суспільно значущі теми. Одною з таких тем стає взаємозв'язок і взаємовплив психологічної статі особистості й особливостей і закономірностей формування особистісної ідентичності. Звернення до категорії психологічної статі допомогло автору розкрити суперечливість групових і особистих диференціацій у людині, виявити зв'язки між інтрапсихічними і соціокультурними обумовленостями дій головного героя. Найважливіша характеристика психологічної статі Френка пов'язана з його інтенціями до означення статі й підтримання своєї гендерної ідентичності. Можливість такого здійснення Френк пов'язує зі здобуттям і реалізацією маскулітності, причому підліток намагається симулювати гегемонну маскулітність, символічно здобуваючи владу через атрибутивне використання засобів її репрезентації. Наступним елементом системи психологічної статі підлітка є сприйняття їм соціальних статусів і ролей. «Чоловічі» й «жіночі» засади, що реалізуються в соціальних статусах і ролях, представлені в комплексі цінностей і норм, який стає наступним елементом системи психологічної статі підлітка. Властивості «справжнього чоловіка» так чи інакше співвідносяться з історично конкретними соціальними ідентичностями (воїн, жрець, землероб тощо), тому не випадково домінують позицію серед інструментальних цінностей у Френка зайняли безпека, влада, змагальність і любов до ризику. Отже, психологічною статтю Френка є чоловіча. Але біологічною є жіноча стать. І. Бенкс розкриває трагізм долі підлітка через опис внутрішньоособистісного гендерного конфлікту як цілісної конфігурації різноманітних зовнішніх для суб'єкта умов і факторів, які їм визначаються як істотно пов'язані з диференціацією статі й спонукають його до прояву активності, що спрямована на підтримку маскулітної гендерної цінності, яка суперечить його біологічній статі, і на заперечення фемінних гендерних цінностей, які є природно приємнішими.

Ключові слова: психологічна стать, гендерна ідентичність, гегемонна маскулітність.

Tetyana KHRABAN,*orcid.org/0000-0001-5169-5170**Candidate of Philological Science,**Assistant Professor of the Department of Foreign Languages**Military Institute of Telecommunications and Informatics named after Kruty Heroes
(Kyiv, Ukraine) Xraban.Tatyana@gmail.com***Oksana VIGIVSKA,***orcid.org/0000-0002-2395-5577**Candidate of Historical Sciences,**Lecturer of the Department of Social Sciences**S. P. Korolev Zhytomyr Military Institute
(Zhytomyr, Ukraine) istoric.ukr@gmail.com*

INTERNAL PERSONAL GENDER CONFLICT IN I. BANKS' S NOVEL "THE WASP FACTORY"

The article uses the approach to the analysis of I. Banks' novel "The Wasp Factory" in the context of gender studies. Psychology allowed the writer to plunge into the protagonist's consciousness and raise complex socially significant problems. One of such item is the interconnection and interaction between the personality's psychological gender and the peculiarities and patterns of the personal identity formation. The most important characteristic of Frank's psychological gender ties with

his intentions to indicate his gender and to maintain his gender identity. Fulfilment of these intentions Frank attribute to the achievement and implementation of masculinity, and the teenager tries to simulate hegemonic masculinity symbolically gaining power through the attributive use of means of its representation. The next element of the teenager's psychological gender system is the perception of their social statuses and roles. Frank's behavior manifests itself in two main factors – control and protection. Hegemonic masculinity becomes for a teenager the regulative ideal that underlies the image of a traditional male defender. The male and female principles realized in social statuses and roles are represented in the complex of values and norms, which becomes the next element of the teenager's psychological gender system. Features of a "real man" are related to historically specific social identities (warrior, priest, farmer, etc.), so it is not by accident that security, power, rivalry and adventurism take the dominant position among Frank's instrumental values. Thus, Frank's psychological gender is male. However, the teenager's biological gender is female. The inconsistency of the biological and psychological gender creating certain complexities in the process of forming a harmonious, holistic personality becomes the cause of the internal gender conflict, and as a consequence, crimes committed by Frank. Thus, I. Banks reveals the tragedy teenager's fate through a description of the intrapersonal gender conflict.

Key words: *psychological gender, gender identity, hegemonic masculinity.*

Постановка проблеми. Твори І. Бенкса – шотландського письменника, чие ім'я занесено до списку п'ятдесяти найкращих авторів Великобританії, дивують цікавими ідеями та їх якісним утіленням в сюжетній лінії. Літературний шлях письменника почався в 1984 році з виходу сенсаційної книги «Осіна фабрика», яку продовжують купувати й через 35 років, що свідчить про неослабний інтерес до неї. Філігранно збудований психологізм твору стає найважливішою художньою властивістю, що визначає естетичну своєрідність роману «Осіна фабрика». Одною з тем стає взаємозв'язок і взаємовплив психологічної статі особистості та особливостей і закономірностей формування особистісної ідентичності. Звернення до категорії психологічної статі дало змогу автору розкрити суперечливість групових й особистих диференціацій у людині, виявити зв'язки між інтрапсихічними й соціокультурними обумовленостями дій головного героя. Таким чином, актуальність статті полягає в підході до твору І. Бенкса «Осіна фабрика» в контексті гендерних досліджень.

Аналіз досліджень. Для підготовки цієї статті значущими є наукові праці, де у гендерному ракурсі розглядається художня література. Це роботи Р. Кудрявцевої (Кудрявцева, 2015), в яких розглянуто трансформацію традиційних етногендерних ролей і стереотипів у сучасному суспільстві через аналіз сприйняття жінкою зовнішнього й внутрішнього простору; С. Синцової (Синцова, 2011), де виявлено соціально-побутові, психологічні, релігійно-містичні, а також філософсько-міфологічні складові гендер-концептів; І. Шелеста (Шелест, 2010), який застосував гендерний підхід до аналізу роману В. Вульф «На Маяк» та інші. Незважаючи на значну кількість робіт у літературознавстві, які присвячені гендерній тематиці, вперше була зроблена спроба осмислення творчості І. Бенкса з точки зору гендерної проблематики.

Мета статті – розглянути основні творчі принципи І. Бенкса в розкритті процесу становлення психологічної статі особистості.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи літературу в тісному співвідношенні з загальнокультурними й суспільними явищами, психологічний метод дав змогу дослідити характер, світогляд, поведінку, духовний і етичний вибір героя роману. Структурно-семіотичний метод дав можливість виявити будову й семантику *психологічної статі* підлітка, яка описана в романі. Під *психологічною статтю* розуміються «усвідомлені й особистісно прийняті прояви маскуліності/фемінності, деякі риси яких можуть бути як гормонально обумовленими, так і відповідними наявним у суспільстві стереотипам мужності/жіночності, тобто бути також елементами гормональної й соціальної статі індивіда. Психологічна стать є компонентом особистісної ідентичності» (Алексеева, 2003: 168).

Дія роману відбувається влітку 1981 року у відлюдному особняку на острові неподалік від невеликого шотландського міста. Головний герой – 17-річний Френк Колдхейм. Підліток живе з відчуттям приналежності себе до чоловічої статі, тому що в цьому його переконав батько, і так його сприймають в суспільстві. Але біологічна стать Френка жіноча. Френк – жертва експерименту, що проводить його батько. За допомогою сюжету автор описує гендерну особистість, що формується як результат засвоєння гендерної поляризації в культурі, так званих «гендерних лінз» (Бем, 2004: 195). У романі гендерна особистість Френка стає результатом перетворення «гендерного на природне», що «відбувається завдяки неусвідомленому перенесенню лінз культури в психіку особистості, в її свідомість» (Бем, 2004: 196). І. Бенкс описує статево самосвідомість підлітка як модальний компонент психологічної статі, що формується в процесі культурної соціалізації відповідно до статусу й суспільної структури, а також внаслідок психічних конфліктів і криз. Неузгодженість біологічної й психологічної статі підлітка, що створює певні складності в процесі формування гармонійної, цілісної особистості

(Куданова, 2011), стає причиною внутрішнього гендерного конфлікту і, як наслідок, злочинів, що скоїв Френк. Психологічна стаття підлітка має гендерну ідентичність, комплекс цінностей і норм, сприйняття особистістю соціальних статусів і ролей.

Найважливіша характеристика психологічної статі Френка пов'язана з його інтенціями до визначення статі й підтримання своєї гендерної ідентичності. Можливість такого здійснення Френк пов'язує зі здобуттям і реалізацією маскулінності, причому підліток намагається симулювати гегемонну маскулінність, символічно здобуваючи владу через атрибутивне використання засобів її репрезентації. Пізнання статевої відмінності починається з первинного усвідомлення й переживання суб'єктом своєї статі, що охоплює сприйняття своєї тілесності, оцінка якої заснована на власних уявленнях про еталони, прийняті в той час у тій культурі, і відповідно осмислюється як прийнятна або неприйнятна. Френк прагне тієї «самостійної, всепоглинальної, тотальної системи впізнання, універсального коду аутентичної мужності» (Чернова, 2003: 98) у своєму тілесному вигляді: *I want to look dark and menacing; the way I ought to look, the way I should look, the way I might have looked if I hadn't had my little accident*. Френк незадоволений своєю тілесністю, намагається різними способами змінити її, в тому числі й за допомогою одягу, створити певний образ себе й транслювати його оточенню. Як репертуари атрибутивного означення гегемонної маскулінності Френк використовує військовий стиль одягу (*There I put on my socks; green for that day. Then a khaki shirt with pockets. In the winter I'd have a vest underneath and a green army jumper over the shirt, but not in the summer...*) Гегемонна маскулінність Френка стає тією змінною соціальної репрезентації мужності, яка, на думку R. Connell, характеризує суб'єкта як «тип особистості, для якої характерні домінування чоловічої влади над жінками й підлеглими чоловіками, культ фізичної сили, схильність до насильства, емоційна невиразність і висока змагальність» (Connell, 1995: 186).

Оскільки найбільші біологічно обумовлені гендерні відмінності існують у сфері сексуальності й попри всі зрушення, принесені сексуальною й гендерною революцією ХХ століття, «сексуальна сила» й те, з чим вона асоціюється, залишаються головними чоловічими фетишами (Льїних, 2011), Френк, розуміючи, що він не відповідає стандартам у сексуальній сфері, переживає комплекс неповноцінності (*With my unfortunate disability I usually have to, as though I was a bloody woman, but*

I hate it). У результаті він замикається в собі, намагається менше з'являтися в місті. Цьому процесу сприяє також поведінка підлітків з міста, які цькують Френка. Це пов'язано з тим, що в будь-яких спонтанних хлоп'ячих спільнотах, в яких формується чоловіча ідентичність, панує ідеологія, яка стверджує право «справжніх» чоловіків панувати над жінками й над підлеглими, «несправжніми» чоловіками. Ця ідеологія має глибоке біоеволюційне коріння (домінуючий самець має репродуктивні переваги перед слабшими й залежними). Проте вона часто виявляється соціально і психологічно шкідливою, дисфункціональною (Кон, 2008: 37–38). Френк будує на острові цілу оборонну систему, щоб підлітки з міста не могли вторгнутися в його володіння (*I started the cache system then, building up supplies of steelies, stones, bolts and lead fishing-weights buried in plastic bags and boxes at strategic points around the island*). У ситуації, що склалася, саме гендер і всі види його прояву є своєрідним стратифікаційним бар'єром для підлітка в реалізації його індивідуальної й соціальної суб'єктності. А це означає, що особистість не може повноцінно змінювати щось у собі, у світі, реалізувати свої здібності (Льїних, 2011). Усвідомлення своєї сексуальної неповноцінності проявляється в агресивному стані, тобто в емоціях злості чи гніву, відрази й презирства з типовими для них переживаннями й експресією, і, як наслідок, можлива агресивна поведінка (Єгорова, 2013: 136). Так Френк сприяє гибелі свого зведеного брата Пауля, уявивши на підставі співзвучності імен собаки й хлопчика (*Saul/ Paul*), що в брата вселилася душа собаки, яка покалічила Френка в дитинстві (*Paul, of course, was Saul. That enemy was... cunning enough to transfer to the boy...*). Гегемонна маскулінність Френка разом з усвідомленням сексуальної неповноцінності стають причиною ворожості до жінок, яка приймає форму неадекватно узагальненої, «аж до такого ступеня, що людина сприймає будь-які об'єкти або дії ззовні як негативні, неприємні, небажані й тому подібне» (Єгорова, 2013: 136) (*My greatest enemies are Women and the Sea. These things I hate. Women because they are weak and stupid and live in the shadow of men and are nothing compared to them*).

Варто наголосити, що гендерна ідентичність виступає як категорія індивідуальна, але пов'язана з соціальною роллю, позицією або статусом (Бем, 2004: 387). Таким чином, наступним елементом системи психологічної статі підлітка є сприйняття їм соціальних статусів і ролей. У статті гендерний статус трактується як

«нормативно певне положення представника даної статі в даному суспільстві, що породжує очікувану від чоловіка або жінки поведінку й соціальні санкції за відхилення від установлених норм такої поведінки» (Луков, 2005). Під гендерною роллю розуміється «поведінка, яка очікується в даному суспільстві від чоловіка або жінки як відповідна його (її) гендерному статусу» (Луков, 2005). Розуміння й усвідомлення особистістю своєї гендерної ролі відбувається в процесі статевої соціалізації, у результаті особистість отожднює себе з певною статтю, закріплює норми статевої поведінки, які прийняті в суспільстві, ідентифікує себе з ними й усвідомлює незмінність своєї статевої приналежності (Плетка, 2017: 37). О. Плетка зауважує, що «суспільство наповнює певні гендерні ролі якостями, які несвідомо сприймаються як ознаки маскулітності» (Плетка, 2017: 37), і пропонує для відображення моделі загальної гендерної схеми прийняття ролей кризь призму прояву її маскулітної складової використовувати факторну структуру оцінки маскулітності. В поведінці Френка проявляються два основних фактори – контроль і захист. Вищий статус чоловіків у суспільстві й владні відносини між чоловіками й жінками та між чоловіками й іншими чоловіками свідчать, що в усіх хлопчиків формується розуміння влади, що асоціюється з чоловічим домінуванням над жінками й домінуванням деяких чоловіків над іншими чоловіками (Бёрд, 2008). Владні відносини в суспільстві стають принципом для особистісної адаптації за допомогою особистісного проекту. Так, оскільки Френк не має фізичних здібностей для реалізації практик, які демонструють контроль над іншими в суспільстві, він створює власну модель, яка репрезентує культурні ідеали гегемонної маскулітності – контроль поселення диких кроликів на острові. Ця модель має механізм, що забезпечує стабільність владно-підлеглих відносин, а також надає Френку статус чоловіка, що є еталоном таких владних практик.

Фактор захисту покладено в основу оцінок маскулітності типових чоловічих ролей: товариш, батько, чоловік, дідусь тощо. Він характеризується проявами таких чоловічих якостей, як надання захисту, опори, відчуття стабільності, сили й можливості забезпечення статусу й комфорту тим, хто з ним поруч (Плетка, 2017: 37). Гегемонна маскулітність стає для підлітка тим регулятивним ідеалом, який лежить в основі образу традиційного чоловіка-захисника. Одна з улюблених ігор Френка – будівництво дамб. Підліток уявляє, як він рятує будинок від потоку води (*When I was younger I used to have fantasies about*

saving the house by building a dam). Прагнення бути сильним, бути захисником свого брата Еріка стає тим тригером, що спровокував убивство Френком його двоюрідного брата Блайса.

Але роль чоловіка, крім соціально необхідних характеристик, має також сексуальне забарвлення. Тому важливою характеристикою прояву маскулітності є активна позиція в інтимному житті, яка проявляється як чоловіча біологічна здатність (Плетка, 2017: 41). Сам Френк визнає, що його агресивна поведінка стає наслідком проблеми реалізації фактору біологічної здатності: не маючи можливості стати «справжнім чоловіком», він стає вбивцею, подобою того безжалюгідного солдата-героя, про якого він читав або дивився фільми (*I believe that I decided if I could never become a man, I – the unmanned would out-man those around me, and so I became the killer, a small image of the ruthless soldier...*).

«Чоловічі» й «жіночі» засади, що реалізуються в соціальних статусах і ролях, представлені в комплексі цінностей і норм (Ільїних, 2011), який стає наступним елементом системи психологічної статі підлітка, що схарактеризована в романі І. Бенкса. У романі йдеться насамперед про ціннісні орієнтації – засвоєні й прийняті людиною соціальні норми й культурні цінності, що виступають як цілі життя й основні засоби досягнення цих цілей (Карімова, 2010: 43). Властивості «справжнього чоловіка» так чи інакше співвідносяться з історично конкретними соціальними ідентичностями (воїн, жрець, землероб тощо) (Кон, 2008: 37), тому не випадково домінуючу позицію серед інструментальних цінностей у Френка зайняли безпека, влада, змагальність і любов до ризику. Це доводить опис в романі ігор, в яких Френк імітує військові битви (*I hadn't had a good War for months; the last one had been the Ordinary Soldiers versus the Aerosols. In that scenario, all the 72nd-scale armies, complete with their tanks and guns and trucks and stores and helicopters and boats, had to unite against the Aerosol Invasion*). Оскільки цінності й норми мають велику стійкість, передаються в процесі наступності й зміни поколінь століттями, тому у військових іграх Френка можна знайти відгомін героїчної військової історії Шотландії, а саме періоду, що отримав назву Першої шотландської війни за Незалежність (підліток цінує такі види зброї, як катапульта і лук). Френк створює культ зброї: він дає імена неживим предметам і шанує їх, як бойових соратників (*A catapult lives with you until the last moment; it stays tensed in your hands, breathing with you, moving with you, ready to leap, ready to sing and jerk...*).

Таким чином, аналіз гендерної ідентичності, сприйняття особистістю соціальних статусів і ролей, комплексу цінностей і норм підлітка доводить, що психологічною статтю Френка є чоловіча. Але його біологічною є жіноча стать, що проявляється в емоційному компоненті статевої ідентичності: Френк визнає, що нездатність упоратися з емоціями стала причиною розправи над кроликами. А саме емоційний компонент сприяє появі психічних відмінностей між представниками різної статі (Дев'ятих, 2010: 26). Вищевказана невідповідність призводить до внутрішньоособистісного гендерного конфлікту, який ґрунтується на природній дихотомії людини – симетрії чоловічого й жіночого початків, яку навмисно порушив батько Френка. В. Луков зауважує, що найбільш глибокою, онтологічною підставою гендерного конфлікту і його принципової нерозв'язності в логіко-філософському плані є природне розмежування, що необхідне для продовження роду, яке у функціональному ракурсі виглядає так: за «жіночою» сутністю природа закріпила функції збереження, стійкості, пасивності, а за «чоловічою» – руйнування, експериментування, активності (Луков, 2005). Френк страждає від внутрішньої боротьби з собою, результатом якої стає відчуття, що в його тілі існує кілька різних

особистостей (*Sometimes the thoughts and feelings I had didn't really agree with each other, so I decided I must be lots of different people inside my brain*). Отже, І. Бенкс розкриває трагізм долі підлітка через опис внутрішньоособистісного гендерного конфлікту як цілісної конфігурації різноманітних зовнішніх для суб'єкта умов і факторів. Хлопець визначає їх як істотно пов'язаних з диференціацією статі, вони й спонукають його до прояву активності, що спрямована на підтримку маскуліної гендерної цінності, що суперечить його біологічній статі, і на заперечення фемінних гендерних цінностей, які є природно приємнішими.

Висновки. Таким чином, підхід І. Бенкса до гендерної соціалізації як до складної взаємодії біологічних, соціальних і психічних (власне особистісних) факторів дав змогу автору роману «Осина фабрика» розкрити внутрішньоособистісний гендерний конфлікт, причиною якого стає неузгодженість біологічної й психологічної статі підлітка, що створює певні складності в процесі формування гармонійної, цілісної особистості. З метою розкриття суперечливого внутрішнього життя персонажа в ракурсі його психологічної статі І. Бенкс заострює увагу на найдрібніших деталях, які стосуються самоактуалізації особистості в гендерному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева А. Психологический пол как фактор формирования идентичности в юношеском возрасте. *Журнал практикующего психолога*. 2003. № 3. С. 167–174.
2. Бёрд Ш. Теоретизируя маскулинности: современные тенденции в социальных науках. 2008. URL : <http://kcgs.net.ua/gurnal/gurnal-14-01.pdf> (дата звернення 11.06.2019).
3. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. Москва : РОСПЭН, 2004. 336 с.
4. Девятых С. Раздельнополость человека в контексте современных представлений о половой дифференциации. *Социосфера*. 2010. № 2. С. 26–31.
5. Сторова О. Особливості прояву ворожості у хлопців і дівчат підліткового віку. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 22. С. 133–146.
6. Ильиных С. Гендерная проблематика: понятия, интерпретация данных и эвристические возможности корреляционного анализа. 2011. URL : <https://www.sworld.com.ua/index.php/ru/modern-linguistics.../11930-c112-032> (дата звернення 11.06.2019).
7. Каримова Р., Гайфуллина Н. Ценностные ориентации современной молодежи в зависимости от гендера. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2010. № 3. С. 43.
8. Кон И. Мужская роль и гендерный порядок. *Вестник общественного мнения*. 2008. № 2 (94). С. 37–43.
9. Куданова Т. Психологический пол в общей структуре личности. URL: www.econf.rae.ru/pdf/2014/09/3664.pdf (дата звернення 21.06.2019).
10. Кудрявцева Р. Женская личность в художественном пространстве марийского рассказа конца XX века. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2015. № 4. Ч. 1. С. 91–94.
11. Луков В. Кириллина В. Гендерный конфликт: система понятий. *Гуманитарные науки: теория и методология*. 2005. № 1. С. 86–101.
12. Синцова С. Тайны мужского и женского в художественных интуициях Н. В. Гоголя. Москва : Флинта : Наука, 2011. 246 с.
13. Плетка О. Феминность и маскулинность в оценке гендерных ролей. *Topical Issues of Science and Education*. 2017. Vol. 6. С. 36–42.
14. Чернова Ж. «Корпоративный стандарт» современной мужественности. *Социологические исследования*. 2003. № 2. С. 97–103.

15. Шелест И. Гендерный аспект в романе В. Вулф «На маяк». *Научные записки Харьковского национального педагогического университета им. Г. С. Сковороды*. 2010. Вып. 1.2. С. 148–154.

16. Connell R. W. *Masculinities*. Cambridge : Polity, 1995. 324 с. URL : <https://www.sworld.com.ua/index.php/ru/modern-linguistics.../11930-c112-032> (дата звернення 21.06.2019).

REFERENCES

1. Alekseeva A. Psihologicheskiy pol, kak faktor formirovaniya identichnosti v yunosheskom vozraste [Psychological gender as a factor in the formation of identity in adolescence]. *Zhurnal praktikuyushchego psihologa*. 2003. № 3. P. 167–174 [in Russian].

2. Byord, Sh. Teoretiziruya maskulinosti: sovremennyye tendentsii v sotsialnykh naukakh [Theorizing masculinity: current trends in social sciences]. 2008. URL: <http://kcgs.net.ua/gurnal/gurnal-14-01.pdf> [in Russian].

3. Bem S. *Linzyi gendera: Transformatsiya vzglyadov na problemu neravenstva polov* [Gender lenses: transforming views on gender inequality]. Moscow : Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya (ROSPEN) [in Russian].

4. Devyatyyh S. Razdelnopolost cheloveka v kontekste sovremennykh predstavleniy o polovoy differentsiatsii [Human separation in the context of modern ideas about sexual differentiation]. *Sotsiosfera*. 2010. № 2. P. 26–31 [in Russian].

5. Yehorova O. Osoblyvosti proiavu vorozhosti u khloptsiv i divchat pidlitkovoho viku [Features of hostility manifestation in adolescent boys and girls]. *Problemy suchasnoi psykholohii*. 2013. № 22. P. 133–146 [in Ukrainian].

6. Plinyih S. Gendernaya problematika: ponyatiya, interpretatsiya dannykh i evristicheskie vozmozhnosti korrelyatsionnogo analiza [Gender issues: concepts, data interpretation and heuristic capabilities of correlation analysis]. 2011. URL: <https://www.sworld.com.ua/index...> [in Russian].

7. Karimova R. Gayfullina N. Tsennostnyie orientatsii sovremennoy molodezhi v zavisimosti ot gendera [Modern youth's value orientations depending on gender]. *Mezhdunarodnyy zhurnal prikladnykh i fundamentalnykh issledovaniy*. № 3. P. 43. [in Russian].

8. Kon I. Muzhskaya rol i gendernyy poryadok [Male role and gender order]. *Vestnik obshchestvennogo mneniya*. 2008. 2 (94). P. 37–43 [in Russian].

9. Kudanova T. Psihologicheskiy pol v obschey strukture lichnosti [Psychological gender in the overall structure of personality]. 2011. URL: www.econf.rae.ru/pdf/2014/09/3664.pdf [in Russian].

10. Kudryavtseva R. Zhenskaya lichnost v hudozhestvennom prostranstve mariyskogo rasskaza kontsa HH veka [Female personality in the artistic space of the Mari story of the late twentieth century]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki*. 2015. № 4. P. 91–94 [in Russian].

11. Lukov V., Kirillina V. Gendernyy konflikt: sistema ponyatiy [Gender conflict: a system of concepts]. *Gumanitarnyye nauki: teoriya i metodologiya*. 2005. № 1. P. 86–101 [in Russian].

12. Sintsova S. (2011). *Tayny muzhskogo i zhenskogo v hudozhestvennykh intuitsiyah N. V. Gogolya* [Secrets of the male and female in the artistic intuitions of N. V. Gogol]. Moscow : Flinta : Nauka [in Russian].

13. Pletka O. Feminnost i maskulinnost v otsenke gendernykh roley [Femininity and masculinity in assessing gender roles]. *Topical Issues of Science and Education*. 2017. № 6. P. 36–42 [in Russian].

14. Chernova Zh. «Korporativnyy standart» sovremennoy muzhestvennosti [«Corporate standard» of modern masculinity]. *Sotsiologicheskie issledovaniya*. 2003. № 2. P. 97–103 [in Russian].

15. Shelest I. Gendernyy aspekt v romane V. Vulf «Na mayak» [Gender aspect in the novel by V. Wolf «On the lighthouse»]. *Naukovy zapysky Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. H. S. Skovorody*. 2010. № 1.2. P. 148–154 [in Russian].

16. Connell R. *Masculinities*. Cambridge : Polity. 1995. URL : <https://www.sworld.com.ua/index.php/ru/modern-linguistics.../11930-c112-032> [in English].